

KOOLIÜÜENDUSLANE

EESTI ÕPETAJATE LIIDU PEDAGOOGILISE TOIMKONNA
JUURES OLEVA KOOLIÜÜENDUSRÜHMA BÜLLETÄÄN

Nr. 4.

Lehekuu 1940.

7. aastakäik.

Ilmub 8 korda
aastas

Tellimishind eraldi „Õpetajate Lehest“ 80 s. aastas.

Uurimusi emakeeleõpetuse alalt.

Õpilaste lugemiskiirusest ja andekusest.

Sellel teemal on Tartu täienduskursustest osavõtjad kirjutanud 1938./39. a. 20 iseseisvat tööd. Esitame alljärgnevas ühe töö peaaegu täieliselt, kuna teistest töödest toome ainult üldkokkuvõtte, mis aitaks selgitada lugemiskiiruse ja andekuse probleemi. See kokkuvõtte peaks olema eriti huvitav, sest seni pole meil sääraseid uurimusi nii laias ulatuses teostatud. Ka vöörkeelses kirjanduses ei leidu kuigi palju andmeid lugemiskiiruse kohta.

Aliide Viikmaa.

Töötan Petserimaal, Igrise 6-klassises algkoolis. Kool töötab kolme klassikomplektiga. Komplektideks on: I—II kl., III—IV kl. ja V—VI kl. Koolis õppis 1938./39. õppeaastal 50 tütarlast ja 44 poeglast, kokku 94 õpilast.

Õpilaste lugemiskiirust ja andekust uurisin I ja II klassis, sest õpetan neis klassides kõiki õppeaineid. I klassi koosseisus oli 14 tütarlast ja 14 poeglast, II klassis õppis 9 tütarlast ja 8 poeglast.

Paremaid tulemusi oleks ehk minu poolt korraldatud test andnud siis, kui sügisel esimest korda kooliastunud õpilased oleksid osanud juba lugeda. Petserimaal aga kooliastuvaist õpilastest enamused ei oska lugeda ega kirjutada. Igrise algkooli 28 õpilasest, kes sügisel tulid I klassi, tundis tähti 17 õpilast, kuid nad ei suutnud esimesil koolipäevil kergemaidki sõnu lugeda, seega 100% I kl. õpilastest ei osanud kooliastumisel lugeda. Edukat tööd raskendas omajagu kahe klassiga töötamine ja komplekti rohkearvuline õpilaspere (45 õpil.). Testi korraldasin 16. detsembril 1938. a. ja 5. mail 1939. a.

Raskusi tekkis lugemispalade valimisel, sest ajalehtedes esinev trükikiri ei sobi I ja II klassi õpilastele. Viimaks pike-mate kaalutluste järgi otsustasin kasutada J. Käisi „Esimeste vagude“ lisavihke. Et lugemispalad neis on kaunis lühikesed, siis moodustasin testi kahest üksteisele järgnevast lugemispalast.

Nii talvel kui ka kevadel sooritasin eeltesti kahe parema lugejaga, et ligikaudu määrata testiks võetava lugemispala pikkust. Eeltesti korraldasin mõlemal korral päev varem klassitestist. Eeltesti ja ka testi tekstid olid õpilastele tundmatud. Eeltesti korraldasin enne I klassi õpilastega ja pärast II klassi õpilastega.

Testi läbiviimiseks koostasın järgmise juhatuskirja.

„Sel tunnil annan teile päris uue töö. Tööks aga saate ka uued raamatud. I klassi õpilased saavad valgete ja II klassi õpilased roheliste kaantega raamatud. Iga raamatukese vahele on pandud paberist märk (see ulatub välja). Annan igapähele raamatukese, kuid te ei tohi täna olla uudishimulised. Te ei tohi raamatut enne avada, kui olete selleks saanud minult loa. Kui annan loa, siis avate raamatu ja algate kohe lugemist. Lugema peate aga täiesti tasa. (Õpilased saavad vihud.) Lugemispala asetseb vasakul leheküljel. I klassi lugemispaladele on pealkirjale alla tõmmatud punane joon, et te kõik algaksite sama pala lugemist. Lugemise ajal ärge vaadake kõrvale. Lugema peate tähelepanelikult, kuid ühtlasi peate püüdma, et lugemisel ei raisataks aega; nii ärge korra-ke sõnu, nagu vahel klassi ees lugedes teete, see oleks aja raiskamine. Püüate nii palju lugeda kui suudate, ja kui ütlen „küll“, kohe tõmbate sinna püstjoone, kuhu jõudsite lugemisel; joon tõmmatud, panete raamatukese ruttu kinni. Näitan teile tahvilil, kuidas püstjoont sõna keskele tõmmata (selgitus). Joone peate aga nii tõmbama, et ta ei ulatuks mitmest reast läbi, vaid ainult sellest sõnast, mida te parajasti lugesite. Kui aga jõudsite terve sõna lugeda, pange siis sinna punkt. Igaühel on ka pliiats (kontrollin). Katsuge töötada võimalikult kiiresti, kuid mitte ülearu rutates ega sõnu vahele jättes. Neist töist ei tee ma mingeid järeldusi, olge ausad ja tehke märk sinna, kuhu te tõesti jõudsite. Kui ma loen üks, kaks, kolm, siis üks ja kaks on valmisolekuks, kuid „kolm“ käsib teid vihke avada ning kohe lugemist alata. Võtke nüüd pliiatsid kätte! Vasaku käega avage ainult natukene raamatukest, kust välja ulatub raamatumärk. Nüüd olge lugemiseks valmis, sest peagi saate mult märguande! Valmis olla! Üks... kaks... kolm!“

Nelja minuti möödumisel (tarvitasin kella sekundinäitajaga) märksõna „küll“ lõpetas lugemise. Testi kestel õpilased täitsid hästi minu korraldusi, ainult nõrgem I klassi õpilane juhtis korra-aks silmad kaasõpilase vihku, kuid märkust teha ma ei sõandanud, kartsin segada teisi õpilasi töös.

Võrrelnud kevadisi ja talviseid tulemusi lugemises, ilmnes mulle, et õpilastel, kes talvel lugesid aeglaselt, oli lugemiskiirus kevadeks palju kasvanud. Kiired lugejad ei olnud aga teinud

suuri edusamme. Eriti I klassi õpilaste lugemiskiirus oli tublisti kevadeks suurenenud, kuna II klassi õpilaste saavutused ei olnud nii silmapaistvad.

Mõlema testi summeerimisel lõppkokkuvõttes kulub I klassi õpilastel ühe silbi kohta aega sekundeis: 0,54; 0,59; 0,59; 0,64; 0,73; 0,74; 0,74; 0,74; 0,75; 0,79; 0,80; 0,82; 0,83; 0,83; 0,84; 0,99; 1,03; 1,03; 1,08; 1,12; 1,15; 1,35; 1,41; 1,53; 1,66; 1,78; 2,38; 3,73 — keskm. 1,11.

II klassi õpilaste lugemiskiirust näitavad järgmised arvud: 0,27; 0,28; 0,32; 0,36; 0,39; 0,40; 0,40; 0,47; 0,49; 0,49; 0,55; 0,56; 0,59; 0,74; 0,86; 0,86 — keskm. 0,57.

Ülalesitatud arvude järgi on I klassi lugemiskiirus ebaühtlane, seevastu II klassis ei esine nii suuri erinevusi. Küllap I klassi lugemise teevad ebaühtlaseks lugemisprotsessi esimesed raskused. Kui aga raskused on kõrvaldatud, siis areneb lugemine üsna jõudsasti. Näiteks olgu neli I klassi õpilast, kes seisavad testide järgi viimastel kohtadel. Nende lugemiskiirus oli talvel: 2,31; 2,63; 3,46; 5,38; kevadise testi järgi aga vastavalt: 1,01; 0,92; 1,29; 1,88.

Need aeglased lugejad on kevadeks märksa parandanud oma lugemiskiirust ja kevadise testi järgi ei ole I klass enam nii ebaühtlane.

Kui jagada õpilased kolme rühma — kiired, keskmised ja aeglased lugejad, siis selle järgi I klassi õpilased rühmituvad järgmiselt:

I kl.	Aega 1 silbi kohta	Arvult
Kiired lugejad . . .	0,54—1,33 sek.	75%
Keskmised	1,34—2,93 sek.	21%
Aeglased	2,94—3,73 sek.	4%

Kiirete, keskmiste ja aeglaste lugejate arvu saamiseks jagasin I kl. graafiku ajaskaala 0,54—3,73 neljaks võrdseks osaks. Selle järgi on 1. veerand kiired, 2. ja 3. veerand keskmised ja 4. veerand aeglased lugejad. Samas võrdlen ka Igrise algkooli I kl. ja nendega ühevanuste Soome algkoolide II klassi õpilaste lugemiskiirust, võttes lugejate rühmitamiseks aluseks soome jao- tusviisi (vt. „Kooliuuenduslane“ 1938, nr. 6, lk. 84—85).

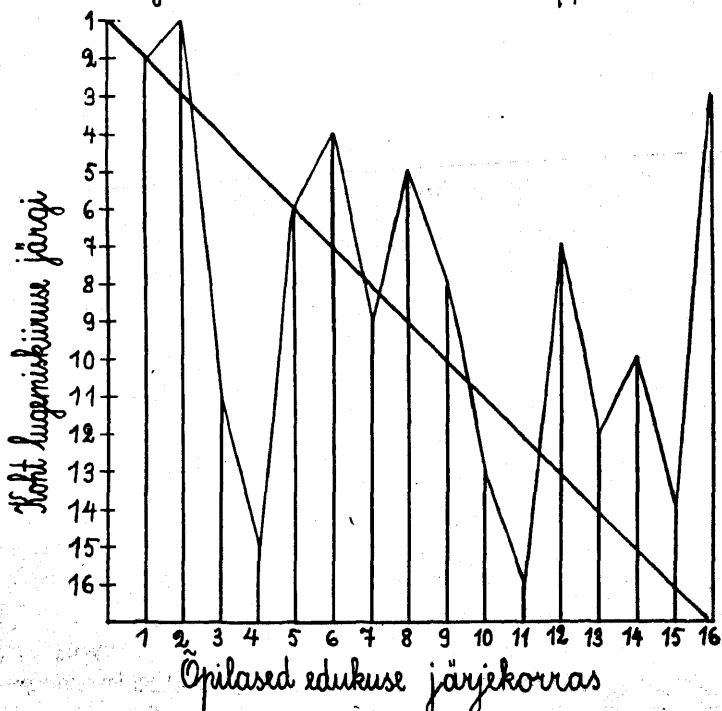
	Aega 1 silbi kohta	Soome algk. II kl. Arvult	Igrise algk. I kl. Arvult
Kiired lugejad . . .	0,42—0,90 sek.	40%	54%
Keskmiised	0,91—1,55 sek.	35%	32%
Aeglased	1,56—6,10 sek.	25%	14%

II kl. õpilaste rühmitus on järgmine:

	Aega 1 silbi kohta	Arvult
Kiired lugejad	0,27—0,41 sek.	44%
Keskmiised	0,42—0,71 sek.	38%
Aeglased	0,72—0,86 sek.	18%

Püüdsin veel selgusele jõuda, milline suhe on õpilaste andekuse ja lugemiskiiruse vahel. Õpilaste andekuse määramiseks reastasid neid hinnangute üldsumma järgi, kuid arvestasin ka

Igrise algkooli II kl. õpilaste lugemiskiiruse ja andekuse suhe 1938/39. õppeaastal.

Lugemiskiiruse ja edukuse korrelatsioon on siin 0,40.

oma hinnangut. Siis osutus I ja II klassi koosseis andekuselt järgmiseks:

	Andekad	Keskmiised	Nõrgad
I kl.	25%	54%	21%
II kl.	31%	50%	19%

Graafik näitab, et lugemiskiirus ei olene ainult õpilase andekusest. Nii saavutas II klassi kõige nõrgem õpilane lugemiskiiruses kolmanda koha, kuna andekas õpilane pidi leppima vaid 15. kohaga ja keskpärane õpilane viimase kohaga. Andekas õpilane loeb ettevalmistatud lugemispala alati hästi, ka keskpärase õpilase lugemisega võib täiesti rahule jääda; nähtavasti hoolsa töö ja harjutuste tagajärjel võib ka aeglane lugeja lugeda küllalt korralikult ettevalmistatud lugemispala, kuid tundmatu lugemispala lugemisel tekib raskusi. Igrise algkooli I klassi andekad õpilased on kõik kiired lugejad, nende hulgas ei olegi aeglasi ega keskmisi lugejaid. II klassi andekate hulgas aga on ka aeglasi lugejaid, kuigi ülekaalus on kiired lugejad. Nõrkade õpilaste hulgas on I ja II klassis ka kiireid lugejaid.

Andekuse ja lugemiskiiruse suhet selgitagu järgmised tabelid:

I klass.			
Andekus	Kiired lugejad	Keskmiised	Aeglased
Andekad õpilased	100	—	—
Keskpärased	73	27	—
Nõrgad	33	50	17

Soome jaotusviisi järgi aga saaks I kl. õpilaste andekuse ja lugemiskiiruse suhtest järgmise ülevaate (klambreis vastavalt Soome õpil. arv):

Andekus	Kiired lugejad	Keskmiised	Aeglased
Andekad õpilased	100 (64)	— (12)	— (24)
Keskmiised	47 (54)	40 (15)	13 (31)
Nõrgad	17 (30)	50 (17)	33 (53)

II klass.			
Andekus	Kiired lugejad	Keskmiised	Aeglased
Andekad õpilased	60	20	20
Keskpärased	38	50	12
Nõrgad	33	33	34

Nendest arvudest peaks küllalt piisama järelduse tegemiseks, et andekate laste hulgas esineb aeglasi lugejaid ja nõrkade õpilaste hulgas kiireid lugejaid. Samuti väidab J. Käis, et luge-miskiirus on üks sünnipäraseid omadusi, seepärast pole sugugi üllatav, kui andekate õpilaste hulgas on aeglasi ja nõrkade hulgas häid lugejaid.

Uurimuste üldkokkuvõte.

Joh. Käis.

Selles kokkuvõttes on kasutatud arvulisi andmeid järgmistest uurimistöedest: 1) Annioti, Õie — Luuska algk.; 2) Enelo, Pauliine — Tapa l. algk., 3) Freivald, Ella — Mõisaküla linna algkool; 4) Hubel, Johanna — Soosaare algk.; 5) Jerkavits, Leopold — Tuigo algkool; 6) Kurs, Elsa — Väinjärve algk.; 7) Lahever, Joh. — Toila algk.; 8) Langovits, Liisa — Iisaku algk.; 9) Merit, Hili — Hummuli algkool; 10) Püvi, Maria — Valga l. 2. algk.; 11) Raidma, Ervin — Tartu l. 5. algkool; 12) Tarkpea, Linda — Pärnu l. 5. algk.; 13) Tootsi, Hilda — Kärsa algkool; 14) Viikmaa, Aliide — Igrise algk.; 15) Õunapuu, Lilli — Valga l. 3. algkool; 16) Treial, Hella — Tännasilma algkool; 17) Tikk, Elss — Krüüdneri algk.; 18) Poolakese, Liidia — Voltveti algk.

1. tabel: L u g e m i s k i i r u s (sekundeis 1 silbi kohta).

II kl. (168 õpil.)				III kl. (176 õpil.)				IV kl. (93 õpil.)			
Kooli nr.	Miin.	Keskm.	Maks.	Kooli nr.	Miin.	Keskm.	Maks.	Kooli nr.	Miin.	Keskm.	Maks.
2.	0,11	0,38	0,70	12.	0,10	0,20	0,78	11.	0,13	0,19	0,28
10.	0,15	0,29	0,95	5.	{0,16	0,41*	0,64	12.	0,07	0,14	0,42
4.	0,14	0,37	0,99		{0,14	0,28**	0,67	5.	{ 0,21	0,27	0,40*
14.	0,27	0,57	0,86	1.	0,22	0,58	1,80		{0,17	0,24	0,33**
3.	0,10	0,93	2,00	15.	0,17	0,29	0,50	16.	0,14	0,21	0,32
6.	0,50	0,63	1,30	7.	0,24	0,37	0,67				
				8.	0,20	0,40	1,10				
				13.	0,22	0,45	0,99				
				16.	0,15	0,26	0,62				
Keskm. 0,21 0,44 1,13				0,19 0,37 0,80				0,14 0,21 0,36			
sek./silp.											

V kl. (15 õpil.)			
Kooli nr.	Miin.	Keskm.	Maks.
17	0,22	0,30	0,37

VI kl. (29 õpil.)			
Kooli nr.	Miin.	Keskm.	Maks.
17.	0,23	0,26	0,32
18.	0,11	0,21	0,33

* — test 15. XII 38; ** — 25. V 39.

2. tabel: Suhe õpilaste andekuse ja lugemiskiiruse vahel (%-des).

	A. Head õpil.			Keskmised õpil.			Nõrgad õpil.		
	Kiired	Keskm.	Aegl.	Kiired	Keskm.	Aegl.	Kiired	Keskm.	Aegl.
II kl.	60	31	9	35	38	27	5	35	60
III kl.	62	30	8	18	52	30	6	29	65
IV kl.	65	16	19	29,5	44,5	26	9	26	65
Keskm.	62	28	10	26	45	29	6	31	63
Miinim.	30	7	0	0	20	10	0	7	34
Maksim.	93	70	43	53	69	60	33	57	80

	B. Kiired lugejad			Keskmised lugejad			Aeglased lugejad		
	Head	Keskm.	Nõrgad	Head	Keskm.	Nõrgad	Head	Keskm.	Nõrgad
II kl.	50	46	4	24	50	26	11	40	49
III kl.	65,5	27	7,5	27,5	53	19,5	3	41	56
IV kl.	41	52	7	10	75	15	12	46	42
Keskm.	55	39	6	23	56	21	8	41	51
Miinim.	18	0	0	0	25	4	0	9	25
Maksim.	100	82	30	50	83	33	31	75	87

Nende tabelite lugemisel peetagu silmas, et keskmine ei ole siin arvutatud tabelis antud kolmest arvust, vaid kõigi katsete tulemustest. Samuti on üldine miinimum ja maksimum võetud üksikuist töist. I kl. kohta vt. lk. 53.

Järeldusi: 1) Üldiselt on enamik häid, andekaid õpilasi (kuni 65%) ühtlasi ka kiired lugejad, nõrgad õpilased aga aeglased lugejad, ja vastupidi: kiired lugejad on enamasti andekad õpilased, aeglased lugejad nõrgad õpilased. 100% kiireid lugejaid heade või aeglasi lugejaid nõrkade õpilaste hulgas ei ole esinenud ühelgi katsel (välja arvatud I kl.). Mitte ühtki kiiret lugejat keskpäraste ja nõrkade õpilaste hulgas või aeglast lugejat heade õpilaste seas ei leidunud vaid üksikuil katseil; samuti ümberpöörduvalt (2. tabel B). Andekuse ja lugemiskiiruse korrelatsioon on nõrk (sooritatud katseis 0,30 kuni 0,64).

2) Lugemiskiirus kasvab lugemisoskusega, kuid märgatavalt ainult IV klassini: II kl. kulub 1 silbi kohta keskm. 0,44 sek., III kl. — 0,38 sek., IV kl. — 0,21 sek.

3) Õpilaste tüübid: kiired, keskmised ja aeglased lugejad — on sünnipärased, sest nende suhteline arv ei muutu järjekindlalt lugemisoskuse kasvamisega kooliaastate kestel.

Sellest tuletagem tähtsaid pedagoogilisi järeldusi:

4) Võimaldagem õpilastele lugemist nende loomupärasest tempos, mida selgitagem lihtsa katsega. Aeglase lugeja kiirustamine teeb ta rahutuks, mis takistab lugemist.

5) Aeglane lugemine ei tähenda igakord seda, et õpilane pole pala ette valmistanud: aeglane, kuid vigadeta, korralik lugemine ei või põhjustada ühtki laitvat märkust.

Lauseehitus ja sõnade järjekord VI klassi õpilaste kirjandeis.

Mall Suigu.

Uurimisel oli 55 kirjandit 31 õpilaselt (24 õpilasel à 2 kirjandit). Tööd kirjutati klassis, enne mustandile, siis puhtalt. Aega kulus kahele tööle kokku umbes 3 tundi.

Lauseehitus.

Analüüsimisel olnud 1277 lausest oli lihtlauseid ligikaudu 30% (V kl. 25%, IV kl. 30%), liitlauseid 70% (V kl. 75%, IV kl. 70%)¹⁾.

Kui võrrelda kirjandeis esinevate liitlause eri liikide arvu, saame järgmise pildi:

lausepõime	ligik.	51%	(V kl. 57%, IV kl. 36%),
lauserindu	„	33%	(V kl. 35%, IV kl. 20%),
koondlauseid	„	16%	(V kl. 8%, IV kl. 14%).

Lausepõimest on 220 (s. o. ligi 50%) niisuguseid, mis koosnevad ühest pea- ja ühest kõrvallausest, kusjuures need mõlemad on lihtlauseid, näit.: „Keegi silmas väikest kogu, mis parajasti neist möödus“. 71 lauset (15%) on niisugused, kus kõrvallausel on omakorda kõrvallause, kas üks või mitu, näit. „Ta jäi mõtlema, kus võiks olla see jõgi, mille lähedal pidi asuma Atsi kodu“.

25 lausepõimis (5%) on ühel pealausele kaks või rohkem kõrvallauset, näit.: „Ja kui mõni tahtiski istuda, ütles ta, et tahab ise Anni kelgule istuda“.

86 lauses (19%) esineb otsene kõne, enamasti ikka lause lõpul, näit.: Anni küsis: „Poiss, miks sa nutad, kes sulle haiget tegi?“

Ülejäänud lausepõimid on niisugused, kus pealause või ka kõrvallause on mingisugune liitlause, kas lauserind või koondlause. Näited: „Homnikul päale einetamist panin uue kleidi

¹⁾ Autor on üksikasjaliselt uurinud ka V ja IV kl. kirjandeid. Neist saame siin ainult mõningaid arvulisi kokkuvõtteid esitada. Toim.

selga ja uued kingad jalga, sest peab ju kõiki teretama ja siis ei tohi korratu olla“. — „Kui lumesõda lõppes oli palit märg ja ei tohi korratu olla.“ — „Kui lumesõda lõppes, oli palit(!) märg ja ise olin higine.“

Rindlauseist koosneb 184 lauset (61%) lihtlauseist, näit.: „Väljas läks kordkorralt pimedamaks ja vihm ei jäädud ikka järele.“ Ülejäänud osa — 120 lauserinda (ligik. 39%) on niisugused, mille koosseisu kuulub kas üks või rohkem liitlauseid, enamasti lausepõimi. Näited: „Mõnikord tekkis kukkudes mõte, et suusad on katki; kui tõusin üles ja vaatasin, siis olid nad ikka terved“. — „Mina tõin toast isa vana mütsi ja panin selle lumemehele pähe, silmadeks oli kaks sütt ja ninaks suur porgand“.

Koondlauseid esineb kahesuguseid: ühed, mis sisaldavad kas mitu alust, mitu öeldist, mitu sihitist või täiendit, — näit.: „Toas oli videvik ja õudne“ — ja teised, mis koosnevad lauseist, millel on mingi ühine lauseliige, enamasti ühine alus. Viimased esinevad palju sagedamini. Näide: „Ma panin pea teki alla ja ei julgenud oma ninagi välja tõsta“. Võib olla võiks viimse liigi koguni lauserinna hulka arvata.

Ühes töös esineb lauseühend, mida võiks pidada perioodiks.

Kõrvallausete liigitus.

Esinemise sageduse poolest seisab VI klassis esikohal sihitilause, temale järgnevad ajamäärus-, täiend-, põhjusemäärus-, viisimäärus, eesmärgimäärus ja aluslause. Protsentides oleks vahekord ligikaudu võttes järgmine:

	VI kl.	V kl.	IV kl.
sihitilauseid	28%	32%	21%
ajamäärus	23%	37%	49%
täiendlauseid	22%	10%	11%
põhjusemäärus	15%	15%	4%
viisimäärus	5%	4%	2%
eesmärgimäärus	5%	2%	9%
aluslauseid	1%	1,5%	3%

Sidesõnana kõrvallause alguses tarvitatakse (%% tarvitatud sidesõnade üldarvust, sulgudes vastavad arvud V ja IV klassi kohta):

et 158 korda, s. o. 31% (29%, 18%), kui 116 korda, s. o. 23% (41%, 53%), sest 52 korda, s. o. 10% (8%, 3,5%), mis 39 korda, s. o. 8% (8%, 7%), kes 27 korda, s. o. 6% (1%, 4,5%), kus 21 korda, s. o. 4% (3%, 3%), kuidas 21 korda, s. o. 4% (2%, 1%), igasuguseid teisi sidesõnu kokku 66 korda, s. o. 11% (9%, 7%).

Suurem osa kõrvallauseist, nimelt 78%, seisab täiendatava lause järel. Täiendatava lause ees seisab 17%, ja täiendatava lause ees, tema liikmete vahel, asub ainult 5% kõrvallauseste koguarvust, nimelt 25 juhul.

Sõnade järjekord lihtlauseis.

1. Predikaat ja subjekt.

Predikaadi asukoha järgi jagunevad 339 analüüsitud lihtlauseid järgmiselt: predikaat I kohal 72 lauses, s. o. ligik. 21% (V — 6%, IV — 5%), predikaat II kohal 221 lauses, s. o. ligik. 65% (71%, 80%), predikaat III—IV kohal 31 lauses, s. o. ligik. 9% (19%, 8%), predikaat lause lõpus 9 lauses, s. o. ligik. 3% (3%, 3%).

a) Kui predikaat asub esikohal, siis lause subjekt enamasti puudub, või õigemini — siis on tegemist mõeldava alusega. Õige sagedasti seisab subjekt sel juhul ka lause lõpus. Täpsemalt:

subjekt puudub	48 lauses (67%),
subjekt asub lõpus	21 lauses (29%),
subjekt II kohal	3 lauses (4%).

Näited: „Saime ainult igaüks ühe krooni.“ — „Oli ilus talvine hommik.“ — „Ei olnud ühtki last näha liikumas.“ — „Ka oli see mu esimene suurim teenistus.“ — „Tasugu taevast teile tuhatkordselt!“

b) Kui predikaat asub II kohal, siis esikohal seisab enamasti kas mingisugune adverbiaal, näit.: „Kilgates jooksi kõik sellest koledast loomast eemale,“ või subjekt, näit.: „Ats jättis nutmise.“ Täpsemalt:

1 kohal adverbiaal	127 lauses (58%),
1 „ subjekt	81 lauses (37%),
1 „ objekt	7 lauses (3%),
1 „ pred. täide	2 lauses (1%).

Näited: „Selle ulatas ta poisile.“ — „Tööd peab tegema.“ — „Kahju oli lahkuda ilusast loodusest.“ — „Kui ilus on talv.“

Neis lauseis, kus esikoht kuulub kas adverbiaalile või mõnele muule lauseliikmele, seisab alus kas III—IV kohal, lause lõpus, või puudub hoopis. 136 sedaliiki lauses asub alus III—IV kohal 58 korda (43%), lause lõpus 32% korda (24%), puudub 46 korda (33%).

c) Kui predikaat asub III või IV kohal, siis enamasti — 23 juhul 31-st — asub I kohal aluse atribuut, II kohal alus, näit.: „Mu vanemad on väga vaesed.“ — „Seletamatu vaimustus valdas mind.“ Harvemini esineb kombinatsioon adverbiaal-subjekt-predikaat — 6 juhtu 32-st — näit.: „Kodus ta jutustab emale selle loo.“ Kahes lauses: „Lipu õnnistajaks oli Jakob Hurt,“ „Lõpmata kena oli see“ — esineb koguni kombinatsioon: predikaaditäite atribuut-predikaaditäide-predikaat-subjekt. Järgnevas tabelis esineb nähtud vahekord selgemini:

I kohal	II kohal	III—IV kohal	Sagedus
atrib.	subjekt	predikaat	23 korda
adverb.	subjekt	predikaat	6 „
täite atrib.	täide	predikaat	2 „

d) Predikaat lause lõpus. Siin on pilt väga kirju. Selgitagu seda järgnev tabel:

I koht	II koht	III koht	IV koht	V koht	VI koht
1. Atrib.	subjekt	objekt	predik.	—	—
2. Atrib.	subjekt	objekt	predik.	—	—
3. Objekt	kogu lause laiend	subjekt	predik.	—	—
4. Adv.	atrib.	subjekt	adv.	objekt	pred.
5. Adv.	predik. t.	predik.	—	—	—
6. Adv.	objekt	predik.	—	—	—
7. Kogu lause laiend	adv.	atrib.	subjekt	predik.	—
8. Adv.	subjekt	adv.	kogu lause laiend	predik.	—
9. Kogu lause laiend	subjekt	predik.	—	—	—

- Näited: 1) „Või ema teravad silmad seda ei näinud!“
 2) „Meie keegi teda ei tundnud.“
 3) „Mida küll ema ütleb.“
 4) „Kuidas see tüdruk küll toredasti sõita oskas!“
 5) „Päris tore oli.“
 6) „Sõjaväkke ju tütarlapsi ei lasta.“

7) „Aga kus see isa on?“

8) „Miks sa sellepärast siis nutad?“

9) „Aga minu teada nad eksivad.“

e) Predikaat puudub 6 lauses, kuid on kergesti mõeldav.

Näited: „Juba (oli) päris videvik käes.“ — „Aga kellega (minna)?“

2. Adverbiaalid.

Esinemise sageduse poolest adverbiaalid seisavad lihtlauseis esikohal, ületavad kaugelt predikaadi esinemiste hulga, vahetult ligikaudu 4 : 3 — adverbiaalide kasuks. Põhjuseks on muidugi asjaolu, et ühes lauses võib olla mitu adverbiaali. Sagedamini esineb ta lause algul ja lause lõpul. Kui pidada silmas, et predikaadile järgnev adverbiaal lõpetab sagedasti ka lause, siis võib ütelda, et lause lõpus esineb adverbiaal sagedamini kui lause algul.

3. Objekt.

Objekt esineb lihtlauseis võrdlemisi harva. 339 lause kohta on 87 objekti esinemist, tähendab ainult ligikaudu 26% lauseist omab objekti. Paigutus on järgmine: predikaadi järel — 54 lauses (62%, V kl. 53%, IV kl. 83%), predikaadi ees — 9 lauses (10%, V kl. 10%, IV kl. 7%; näiteks: „K el k u juhtisin mina“, „Kuid m i d a g i ei suudeta varjata igavesti“); lause lõpus 24 lauses (28%, V kl. 37%, IV kl. 7%). 25 juhul kuulub objekti juure ka atribuut. Näit.: „Jalutades linnast välja saad alles õige mulje talve ilust.“ — „Nüüd läksime aga teist teed.“

4. Öeldisetaide.

Esineb 339 lihtlauseis üldse 73 korda, s. o. 334 predikaadi kohta tuleb ligikaudu 22% niisuguseid, mis vajavad täidet.

Täide esineb: predikaadi ees 6, järel 34, lause lõpul 33 korda.

5. Üte.

Üte esineb üldse 10 korda. Ütte asukoht on lause alguses 4, keskel 2, lõpus 4 korda.

Näited: „Tunnen end kui linnuke õhumeres... mõeldes sulle, m u v a b a, i s e s e i s e v E e s t i!“ „Millega võiksin tasuda teile, m u v a p r a d k o d u m a a v e n n a d, e n n a s t s a l g a v a t t ö ö d?“ — „Ellen, tule siia!“

6. Kiil. Lisand.

Mõlemad esinevad harva, samuti kui ütegi. Lisandit tarvitatakse 5 lauses, kiili 6 lauses.

Näited: „...püüan õppida..., millega mina, noor tütarlaps, võiksin abistada sind.“ — „Nüüd oldi leppinud ja võidi — nagu Juhan ütles — rahus elada.“

Predikaat lausepõimis.

1. Pealauses.

Pealauses predikaat esineb enamasti kas II või I kohal. Vaadeldud 300 lausepõimis — ümmarguselt võetud — predikaat seisab pealauses esikohal 80 juhul, lause lõpus 10 juhul.

Protsentuaalselt kujuneks vahekord ligikaudu järgmiseks: predikaat pealauses esikohal 26%, lõpus 3%, II—III kohal 71% lauseist.

Siinjuures tuleb aga pidada meeles, et predikaat esineb esikohal enamasti lauseis, milles subjekt on mõeldav. Näit.: „Tundsin pöörast hirmu selle kooli ees, kus pidi olema palju lapsi ja kurjad õpetajad.“

Kui niisuguseis lauseis subjekt paigutada mõeldud kohale, suureneb II kohal esinevate predikaatide arv umbes 60 võrra.

Predikaadi verbaalne laiend asub pealauses kas predikaadi järel või lause lõpus, kusjuures esinemissagedus on peaaegu võrdne. Näit.: „Õuest oli kuulda laste kilkamist, mis...“ — „Kui kooli tulin, pidi kohe peale seda test olema.“

Nimetatud laiend asub kas kohe pärast predikaati, nagu esimeses näites, või seisab predikaadi ja laiendi vahel mingi muu lauseliige. Näit.: „Kodus pidin muidugi avaldama kogu tõe, mida...“ Viimne tüüp esineb 25 juhust 9 korda.

Lõppude järgi esineb verbaalne laiend pealauses järgmiselt:

Lõpud	—	-ma	-da, -ta	-nud	-tud	%%
Pr. järel		3	7	6	—	33
Hiljem		1	4	5	—	20
Lõpus		12	8	2	1	47

Ka predikaadi mitteverbaalne laiend (täide) asub vahel lause lõpus. Neid juhte on aga üsna vähe, kõigest 3—4. Näiteks: „Ka ema oli ühes Anniga rõõmus, et...“

2. Kõrvallause.

Kui mitte arvestada tavaliselt kõrvallause algul olevat sidesõna, siis võib ütelda, et predikaat esineb kas kõrvallause algul, keskel või lõpus, kusjuures esinemissagedus on peaaegu võrdne.

Analüüsitud lausepõimes esineb predikaat: lause algul (sidesõna järel) 102 korda (32%, V — 16%, IV — 25%), lause lõpus 114 korda (36%, V — 21%, IV — 28%), lause keskel II—III kohal umbes 100 korda (32%, V — 63%, IV — 47%).

Näited: 1) „...vihmapiisad, mis tegid suurt rabinat.“
2) „Sõidutee, mis Piritale viis, oli...“ 3) „...jutud, mis vanaema jutustas orjapõlvest“ ...

Verbaalne laiend esineb kõrvallauseis üldse 147 korda. Sellest 71 korda vahetult predikaadi järel, 10 korda hiljem ja 66 korda lause lõpus.

Järgnev tabel püüab teha asja näitlikumaks:

Esinemisarv

Lõpud	—	-ma	-da, -ta	-nud	-tud	%%
Pr. järel		11	28	31	1	48
Hiljem		3	2	5	—	7
Lõpus		11	33	20	2	45

Näited: 1) ... hakkab peaaegu häbi, et julgesin kahelda kodumaa kaitsemisvõimalusis.“

2) „... kes oli liig kiiresti sõites ajanud ta auto vastu kõnniteed“.

3) „... et nendel ei tuleks nalga kannatada“. — „Olgu tänu neile, kes on meie rahva ja riigi hea käekäigu eest oma elu kaalule pannes võidelnud“.

Viimane näide on ainuke sellelaadne lause analüüsitud lausepõimes.

Korduvalt, siiski mitte sageli, esineb nähe, kus subjekt asub nagu kiiluna predikaadi ja tema täite vahel, näiteks: „... mõtleme sageli, kuidas on ta tekkinud“.

Kirjavahemärgid.

Eksimusi kirjavahemärkide alal vaatlesin kahes osas: 1) vajaliku vahemärgi puudumine, 2) liigsed vahemärgid lauses.

1. Vajaliku vahemärgi puudumine.

Siin võtsin vaatlemisele järgmised alad: 1) koma lausepõimis, koondlauses ja lauserinnas, koma ütte ja kiili puhul; 2) küsi- ja hüüumärk; 3) jutumärgid ja kaksikpunkt otsese kõne puhul.

1. Kõvimaks pähklikis kirjavahemärkide alal on koma paigutamine. Eksimuste protsent siin on suur. Äratab tähelepanu, et koma puudumine kõrvallause järel on palju sagedam kui puudumine kõrvallause ees. Võib olla, et kõrvallause ees olev sidesõna äratb siin tähelepanu ja meenutab koma vajadust. Võib olla, et avaldab mõju ka asjaolu, et II kl. alates õpetame panema koma teatud sidesõna ette.

Koma puudub IV klassi teis kõrvallause ees 28% (V — 15%, IV — 50%) vajalikust arvust, kõrvallause järel 50% (V — 14%, IV — 75%).

Annab mõelda, miks on eksimuste % V klassi teis märksa väiksem kui VI klassis. Kas ei ole üheks põhjuseks tütarlaste ilukõneline, venitatud lause?

Koondlauses on koma puudumine kolme klassi peale kokku 35 korda 240 lause kohta. Lauserinnas puudub koma 53 korda 500 lause kohta. Siin ei näi koma erilisi raskusi valmistavat. Kurvem lugu on aga ütte ja kiili puhul.

Ütet on tarvitatud üldse 21 korda, ja koma puudub ütte ees 13, selle järel 19 korda.

Kiili on tarvitatud peamiselt VI klassi teis, siingi ainult kuus korda. IV klassi teis esineb ta üks kord.

Koma ja kammõttekriips puudub kiili ees 6, selle järel 3 korda.

2. Küsimärk puudub üldse 14 korda 61 juhu kohta, s. o. ligikaudu 20% puudumisi. Hüüumärgi puudumisi on 58 korda 109 kohta, s. o. ligikaudu 50%. Erinevus eksimuste %-is on muidugi tingitud asjaolust, et hüüumärgi tarvitamine on enam-vähem individuaalne ja tema kätteõppimine seetõttu raskem.

3. Jutumärkide panemisel torkab silma, et märgid puuduvad otsese kõne järel sagedamini kui tema ees. Nähe kordub kolme klassi teis. Jutumärgid puuduvad algul: 9% (IV kl. — 8%, V kl. — 0%, VI kl. — 11%), lõpul 14% (IV kl. — 13%, V kl. — 3%, VI kl. — 15%).

Kaksipunkti ehk kooloni puudumine on 25 korda 114 kohta, s. o. 22%.

Siis on veel üks liik eksimusi kirjavahemärkide alal, mille vastu võitlemine mõnikord päris peavalu sünnitab. See on lause lõpetamine õigel ajal. Siin võib asi niisuguseks kujuneda, et terve lehekülg kirja moodustab ühe lause. Vastupidine viga ilmneb siis, kui punkt pannakse enneaegu: „Kui vahetund oli lõppenud. Kogunesime paari ja klassivanem viis meid puutööklassi“. Viimane nähe on korduv IV klassi töis. Eksimisi lause lõpetamises on: IV klassis 39 töö kohta 30 korda, V kl. 28 töö kohta 30 korda, VI kl. 55 töö kohta 26 korda; kokku 117 töö kohta 86 eksimist.

2. Liigsed vahemärgid.

Siin on eksimisi koma ja jutumärkide suhtes.

Liigne koma esineb lihtlauses korduvalt sõnade kui, aga, sest, kas, siis ees (üldse 47 korda).

Näiteid: Kui ma end, aga... — Järsku, kui tuulest... — Siis pean panema, kas vanad, või mustad riided... — oli nagu kohkunud, sest vaatest. — Koguneme klassis paari ja läheme, siis puutöö klassi. — See lõbu ei kestnud sest, et teine kell...

Nähte põhjuseks on muidugi asjaolu, et õpime panema koma nende sõnade ette. Liigne koma esineb lihtlauses ka siis, kui seal aja- või viisimääruseks on kõrvallause lühend. Näit.: „Kord... koju tulles kohtasime...“

Peale selle esineb liigne koma veel koondlauses ja, ning ees: „... asusime paari, ja läksime puutööklassi“.

Ei puudu ka niisugused koma esinemised lihtlauses, millele mingisugust seletust ei oska anda, näit.: „Üks kroon, on kroon“.

Liigsed jutumärgid esinevad harva, üldse 4—5 korda. Mõnele üksikule õpilasele saavad komistuskiviks lihtlaused, kus esineb sõna „ütles“, „küsis“ või „käskis“. Näide: Ema läks linna ja: „Käskis mind väikese Atsiga kodu olla!“

Trükitud 15. mail 1940. a.

Väljaandja „Õpetaja“, Tallinn, Pühavaimu 11. Vastutav ja tegevtoimetaja
Joh. Käis. Toimetuse aadress: Tartu, Tähe 77-3.